

Ko hono Vakai'i 'o e Tu'unga 'o e Me'atokoni Fakalotofonua' (pe Domestic Food Review): ko ho faingamālie ke 'ai mai ha'o lau fekau'aki mo e ngaahi lao ki he me'atokoni' 'i Nu'u Sila'

Ko e 'uhinga 'oku totonu ke ke lau ai eni'

'Oku lolotonga fakahoko hano toe vakai'i 'o e ngaahi tapa kotoa pē 'oku felāve'i mo e me'atokoni' 'e he New Zealand Food Safety Authority (pe ko e Ma'umafai Pule 'a Nu'u Sila ki he Ma'a, Malu mo e Hao 'a e Me'atokoni'). Kapau 'oku' ke kau 'i hono ngaahi, teuteu'i, fa'o pe fetukutuku holo 'o ha me'atokoni, mahalo 'e ngali fu'u fiema'u 'aupito ke 'ai mai ha'o lau ki he me'a' ni.

Kātaki 'o lau 'a e ki'i tohi' ni pea' ke vakai na'a 'oku fiema'u ke ke ma'u atu ha'o tatau 'i he ngaahi pepa ngāue felāve'i mo e me'a' ni. 'Oku ta'etotongi pē eni. 'Oku 'oatu foki mo e ngaahi tu'asila 'i he peesi fakamuimui' (vakai ki he "Anga 'o hono Fakahoko mai 'a ho'o Fakakaukau").

Kuo talu eni mei Mā'asi 2003 'a hono Vakai'i 'o e Tu'unga 'o e Me'atokoni Fakalotofonua' pea kuo a'u mai eni ki he kongā 'uluaki 'o hono tuku atu ke fai mai ha lau ki ai 'a e kakai 'o e fonua'. 'E lava ke uesia 'e ha ngaahi tu'utu'uni 'e fa'u tupu mei hono Vakai'i ko 'eni 'o e Tu'unga 'o e Me'atokoni Fakalotofonua' 'a kinautolu kotoa pē 'oku nau ngaahi 'a e me'atokoni kotoa pē 'i Nu'u Sila' ni - mei' he ngaahi falengāue lalahi' ki he fanga ki'i falekoloa fakamovetevete 'i he fonua', mei' he ngaahi falekai' ki he fanga ki'i fale fakatau'anga me'atokoni 'osi teuteu'i pea kei mafana' pe ko e takeaways.

Ko e makamaile eni kuo a'u mai ki ai 'i he taimi ni'...

'I he taimi ko ia na'e fokotu'u ai 'a e Ma'umafai Pule 'a Nu'u Sila ki he Ma'a, Malu mo e Hao 'a e Me'atokoni' (pe ko e New Zealand Food Safety Authority pe NZFSA) 'i Siulai 2002, na'e tuku atu ki ai ke ne fakapapau'i 'oku ma'u 'e Nu'u Sila' ni ha polokalama lelei ki hono fakalao'i 'o e me'atokoni. Ke a'usia 'a e taumu'a ngāue' ni, pea ke fakalato foki mo e ngaahi fiema'u 'a e pule'anga', ngaahi ngāue'anga 'i he mala'e' ni pea mo kinautolu 'oku nau faka'aonga'i 'a e me'atokoni', 'oku lolotonga fakahoko ai 'e he NZFSA hano vakai'i 'o e polokalama ki hono fakalao'i 'o e me'atokoni' 'i Nu'u Sila ni'.

Na'e fakahā fakapule'anga atu 'e he NZFSA 'a hono Vakai'i 'o e Tu'unga 'o e Me'atokoni Fakalotofonua' 'i Mā'asi 2003. Ko e ngāue taimi lōloa 'eni 'a ia 'oku 'amanaki ke laka hake 'i he ta'u 'e 5 'a hono fuoloa'. Ko e toki tu'o ua pē 'eni 'i he ta'u ko ia 'e 30 kuo hili' 'a hono toe siofi lahi ange ai 'o e anga 'o hono tokanga'i 'o e tu'unga 'o e me'atokoni'.

Ko e hā 'a e palopalema 'i he tu'unga 'oku 'i ai 'a e ngaahi me'a' ni 'i he lolotonga ni?

Kuo fakahā 'e he NZFSA (fakataha mo e ngaahi tākaki mai mei' he pule'anga', ngaahi ngāue'anga' pea mo e kakai 'i he sekitoa ki he mo'ui lelei') ha ngaahi kaveinga lalahi 'a ia 'oku nau fiema'u ke fai ki ai ha lāulea 'o fou 'i he ngaahi pepa ngāue kehekehe.

'Oku kau ki heni 'a e ngaahi me'a' ni:

- 'ikai ha femahino'aki pau pe ko e fē 'a e taimi 'oku tonu pe taau ke kau mai ai 'a e pule'anga' ki ha fakahoko ngāue 'oku fai

- faingata'a 'o hono fakamālohi'i 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue 'i he lolotonga ni' 'i hono fakahoa atu ki he lahi 'o ha pisinisi, ngaahi me'a ta'e'amanekina 'e ala hoko, pea mo e lahi 'o e ngaahi me'atokoni mo e ngaahi koloa felāve'i mo e me'atokoni' 'a ia 'oku kau atu ki heni'
- fihī 'o e ngaahi founa ki hono fakamālohi'i 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue'
- 'ikai malava ke ngāue'aki 'a e ni'ihi 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue kuo fokotu'u'
- 'ikai ke potupotu tatau 'a hono fakahoko atu 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue' ki he ngaahi pisinisi'
- si'i 'a hono mahino'i (pe potupotu mālie) 'a e lahi 'o e ngāue 'a e NZFSA ke ne tu'u vaha'a pea mo tataki 'a e ngaahi ngāue ke fai' pea pehē foki pe ko e hā 'a e lahi 'o e ngāue ke fakahoko pē 'e he "kakai'" iate kinatolu pee'
- 'ikai fu'u mahino lelei 'a e ngaahi fatongia 'o e kau takimu'a 'i he mala'e' ni ("kakai'", kau 'ātita', kau faisivi' mo kinautolu 'oku nau fakamālohi'i 'a e ngaahi tu'utu'uni ngāue')
- si'isi'i 'a e mahino'i fakalukufua felāve'i mo e ngaahi tō'onga fakahaisini' pea mo e ngaahi tefito'i fakakaukau 'o e tafa'aki ngāue' ni
- toutou hiki tatau, fehulunaki pea 'ikai mā'opo'opo 'a e ngaahi lao' pea iku ai ke lahi 'a e ngaahi fakamole 'a e "kakai'"
- 'ikai 'i ai ha me'afua ke fua'aki ha ngaahi me'a 'oku hoko ta'e'amanekina 'i he sekitoa me'atokoni'.

Ko e hā 'a e me'a 'e ma'u mei hono toe vakai'i ko eni 'o e tu'unga 'o e me'atokoni fakalotofonua?

'E fokotu'u heni ha polokalama ke ne tu'utu'unia fakalao 'a e me'atokoni' 'a ia 'e ngāue'aki eni 'i he tapa kotoa pē. 'E fiema'u ke lau atu 'a e ngaahi tu'utu'uni' ni 'o kamata pē mei' he ngaahi pisinisi lalahi' 'o a'u ki he fanga ki'i ngāue ikiiki pē felāve'i mo e me'atokoni' 'i Nu'u Sila ni'.

Ko e tefito'i taumu'a 'a e NZFSA ko 'ene 'oatu ha polokalama 'oku mā'opo'opo hono fa'u' pea hokohoko lelei foki 'a ia 'e fakasi'isi'i ai 'a e puke 'oku fakatupu mei' he ngaahi mahaki 'oku 'ave holo' 'i he me'atokoni' 'i Nu'u Sila ni'.

Ko hai 'e uesia?

'Oku kau ki he me'atokoni fakalotofonua' 'a e ngaahi me'atokoni kotoa pē 'oku fakatau atu ('o kau ki heni mo e ngaahi me'atokoni hū mai mei muli') pea mo fa'u pe ngaohi 'i Nu'u Sila ni', 'o kau ki ai 'a e ngaahi me'atokoni 'oku fakatau atu 'i he ngaahi supamāketi' pea mo e ngaahi falekai'. Ko ia ai, 'oku ngalingali 'e uesia 'e hono toe vakai'i ko eni 'o e tu'unga 'o e me'atokoni fakalotofonua' 'a kinautolu 'oku 'i ai ha'anau felāve'i mo e sekitoa ki he me'atokoni'.

Ko e hā 'a e me'a ka liliu?

'Oku 'uhinga eni 'e ngali ke toe potupotu tatau ange 'a e fakahoko fatongia ki hono tufaki atu 'o ha me'atokoni 'oku ma'a, malu mo hao 'i Nu'u Sila' ni. 'E 'ilo mei heni 'a e ngaahi tafa'aki 'oku mātu'aki fiema'u ke fai ki ai ha tokanga 'a ia 'e ngali ke hoko lahi ai ha ngaahi fakatamaki, pea 'e fakafatongia'i mamafa ai heni 'a kinautolu 'oku nau ngaohi 'a e me'atokoni' ke fakapapau'i 'oku ma'a, malu mo hao 'a e me'atokoni ko ia'.

'Oku lolotonga nofo 'a e ngaahi fiema'u fakalao ki he me'atokoni' 'i he malumalu 'o e fo'i Lao kehekehe 'e nima. 'Oku loto 'a e NZFSA ke 'i ai ha feongoongoi 'a e ngaahi tefito'i fakakaukau pea mo e ngaahi founa ngāue 'oku 'i he malumalu 'o e ngaahi fakavaka fakalao' ni pea ke faitatau foki 'a 'enau ngaahi fiema'u fakalao'.

'A ia ko hono toe 'ai ange 'e taha', 'oku loto 'a e NZFSA ke 'i ai ha founa pule'i fakalao 'a ia 'oku faingofua pea toe faaitaha foki, ki he tu'unga taupotu taha 'e ala lava'.

'Oku 'i ai 'a e fokotu'u ke kei hokohoko atu pē 'a hono ngāue'aki 'a e 'Sīpinga Pule'i Fakalao' fungavaka tolu ('a ia 'oku hā atu 'i lalo') ko ia na'e fokotu'u pea ngāue'aki 'e he konga 'o e sekitoa ki he me'atokoni' 'i he ngaahi ta'u 'o e hivangofulu tupu' ko ha makatu'unga ia ki he kau mai 'a e pule'anga' ki he ngāue ko eni 'i he sekitoa' ni'. 'I he taimi ko ia na'e fokotu'u ai 'a e NZFSA, na'e pehē ai 'e he pule'anga' na'e tuha 'a e founa ngāue' ni pea toe fenāpasi foki mo e ngaahi founa na'e ngāue'aki 'e he ngaahi tafa'aki kehe 'a e pule'anga' ('o hangē ko ia ki he kau ngāue ki he mo'ui lelei', 'o fai pehē atu ai pē).

'Oku kau ki he sīpinga' ni 'a e fo'i sino kehekehe 'e tolu:

- ko e ma'umafai ki hono fakamālohi'i 'o e ngaahi tu'utu'uni fakangāue' (pe ko e regulator) – 'a ia 'oku kau ki heni 'a e NZFSA, Ngaahi 'luniti ki he Mo'ui Lelei 'a e Kakai' (pe Public Health Units) pea mo e ngaahi kōsilio fakakolo'/pule'anga fakakolo'
- ko e faisivi' - ko ha kautaha mei tu'a kuo 'osi fakamafai'i ke ne fakahoko ha ngāue faka-faisivi, 'o kau ki heni mo e Kautaha Faisivi 'a e NZFSA (pe NZFSA Verification Agency)
- ko e 'tokotaha ha'ana' – ko ha tokotaha pe ha kautaha 'oku nau kaungā kau 'i ha'anau pisinisi fakame'atokoni'.

'I he sīpinga ngāue' ni, 'oku hoko ai 'a e NZFSA ko e tefito'i sino ia 'oku' ne pule'i mo fakamālohi'i 'o e ngaahi tu'utu'uni fakangāue', pea 'i hono fatongia ko eni' 'oku' ne tokanga'i ai 'a e tu'unga lelei 'o e me'atokoni' 'i Nu'u Sila ni', pehē foki ki hono fakahoko 'o e ngāue pea mo e tu'unga fakalūkufua 'oku' 'i ai 'a e ngaahi polokalama ki hono tokanga'i 'o e tu'unga 'o e me'atokoni'.

'Oku fokotu'u 'e he NZFSA 'a e ngaahi tu'utu'uni fakalao' pea mo ne 'oatu foki mo e ngaahi founa fakahoko ngāue 'a ia 'oku kau ki ai 'a e:

- tu'unga ma'a, malu mo hao 'a e me'atokoni'
- tuha mo taau 'a e me'atokoni' 'o fakatatau ki he fiema'u'
- ngaahi tapa kehe 'o e tu'utu'uni fakalao ki he me'atokoni', 'o hangē ko e ha ngaahi fiema'u fakalao ki ha ngaahi koloa 'oku 'ikai ko ha me'atokoni, pehē foki ki he ngaahi poupu fakapule'anga ki he ngaahi me'atokoni 'oku hū atu ki muli'.

Ko hai 'e kau lelei eni ki ai?

- kakai kotoa pē 'o Nu'u Sila' ni 'a ia 'oku nau faka'aonga'i 'a e ngaahi me'atokoni'
- ngaahi ngāue'anga 'i he mala'e' ni 'i hano fakasi'isi'i pe ko hano to'o faka'aufuli 'o hono toutou hiki tatau 'o e ngaahi lao mo e ngaahi fiema'u fakangāue'
- ngaahi ngāue'anga 'i he mala'e' ni 'i hano 'ai ke toe fā'ūtaha ange 'a e ngaahi tu'utu'uni fakalao 'oku fiema'u ke nau muimui pau ki ai'.

Hangē nai ko eni', 'i he founa ngāue lolotonga', 'e lava pē ke fakahoko 'i ha falengāue 'e taha 'a e ngaahi founa kehekehe ki hono ngaohi 'o ha ngaahi koloa kehekehe neongo pe te nau ma'u pē 'a e ola tatau ai pe 'ikai, pea mo ha supamāketi mo hano ngaahi va'a 'oku movete holo 'i he tūkui kolo' 'a ia kuo pau ke nau muimui pau ki ha ngaahi tu'utu'uni fakafeitu'u 'o fakatatau ki he vahefonua 'oku nau tu'u ai'. 'Oku fiema'u 'e he NZFSA ke 'i ai ha

founga ngāue 'e faingofua ange ai ki he ngaahi pisinisi me'atokoni' ke nau fakalele pē ha fo'i polokalama kakato pē 'e taha pea lava ai pe ke nau makupusi 'a e ngaahi fiema'u fakalao kotoa pē ki he ma'a, malu mo e hao 'a e me'atokoni', 'o faingofua ange ai ki he ngaahi pisinisi pehē ni' ke nau muimui pau ki he ngaahi tu'utu'uni fakalao '.

'Oku fiema'u ia 'i he lolotonga' ni ke 'ilo lelei 'e he kau faisivi' pea mo e kau 'ōfisa 'oku nau fakamālohi'i 'a e ngaahi tu'utu'uni fakalao' 'a e ngaahi faikehekehe lahi 'i he founga lolotonga' kae toki lava ke fakahoko fakalelei honau fatongia' ki hono tokanga'i 'o hono tauhi 'o e lao'. 'E hoko 'a hono 'ai ke feongoongoi 'a e ngaahi lao fakangāue' ke ne fakasi'isi'i ange ai 'a e fihī 'a e ngaahi me'a' ni.

Ko e kotoa 'o e ngaahi me'a' ni 'e lava leva ke ma'u ai ha founga ma'u'anga me'atokoni lelei ange pea 'e kau lelei eni kiate kinautolu kotoa pē te nau faka'aonga'i 'a e me'atokoni 'oku toe lelei ange 'a 'ene ma'a, malu mo hao'.

Ko e hā 'a e ngaahi me'a kuo hoko 'o a'u mai ki he taimi ni?

'I he 2003 na'e fakataha ai 'a e NZFSA mo e ngaahi ngāue'anga 'i he mala'e' ni 'i 'Okalani, Uelingtoni pea mo Christchurch ke fakahā atu kiate kinautolu 'a hono toe vakai'i ko eni 'o e tu'unga 'o e me'atokoni'. Talu mei heni, 'oku kei ngāue fakataha ai 'a e NZFSA pea mo e kau fakafounga mei' he ngaahi 'iuniti ki he mo'ui lelei' pea mo e ngaahi kōsilio 'a e pule'anga fakakolo', fakataha mo e Potungāue Pule'anga Fakakolo 'a Nu'u Sila' (pe Local Government NZ), ke fa'u ha ngaahi 'pepa fokotu'u fakakaukau'. 'I Mē 2004 na'e alea'i ai 'a e ngaahi pepa' ni 'i ha ngaahi polokalama ako 'a ia na'e kau mai ki heni ha ngaahi kulupu mei' he ngaahi ngāue'anga 'i he mala'e' ni 'o ui pē eni ko e "ngāue 'oku kei lololonga fakahoko". Na'e toe tānaki mai foki 'e he NZFSA mo ha ngaahi fakamatata kehe mei' he ngaahi vahefonua kehekehe.

Ko e ngaahi konga lalahi 'o e ngāue' ni

- fakamatata'i 'o e founga ngāue' pea mo e polokalama ngāue ke fakahoko'
- fa'u 'o e tefito'i fakakaukau' pea mo hono fokotu'u 'o ha ngaahi fo'i founga kehekehe ke fai mei ai ha fili
- fa'u 'o e ngaahi pepa fokotu'u fakakaukau ke tālanga'i 'e he kakai 'o e fonua'
- 'analaiso 'o e ngaahi fokotu'u fakakaukau 'e 'omai' pea mo hono toe vakai'i 'o e ngaahi tu'utu'uni ngāue'
- vakai'i 'e he pule'anga' 'a e tu'utu'uni ngāue'
- liliu 'o e lao'
- fakahoko 'o e ngāue'

Ko e kumi fale'i mei' he kakai 'o e fonua'

'I he 'aho 22 Sepitema 2004, na'e tukuange atu ai 'e he NZFSA 'a e fuofua pepa fokotu'u fakakaukau 'e fā ke fai mai ki ai ha lau 'a e kakai 'o e fonua'. Na'e tukuange atu foki mo e pepa hono nima' felāve'i mo e anga 'o hono tā fakafoki 'o ha ngaahi fakamole 'i he 'aho 10 'o Tīsema'.

Ko e 'aho faka'osi ki hono fakahū mai ai ha ngaahi fakakaukau felāve'i mo e ngaahi pepa fokotu'u fakakaukau ko eni 'e nima' ko e 'aho 28 Fepueli 2005.

Ko e hā 'a e ngaahi me'a 'oku kau 'i he ngaahi pepa fokotu'u fakakaukau 'i he ta'u 2004?

Pepa Fika 1: Talateu mo e puipuitu'a 'a ia 'oku hā atu ai 'a e fakamatala ki he ngāue 'e fai' pehē ki he ngaahi tefito'i fakakaukau fakalūkufua felāve'i mo e kau mai 'a e pule'anga' ki hono fakapapau'i 'oku ma'a, malu mo hao 'a e me'atokoni' ke fakatefito mei ai ha ngaahi ngāue fakalao 'i he tafa'aki' ni 'i he kaha'u'.

Pepa Fika 2: Ngaahi fatongia ki hono fakamālohi'i 'o e ngaahi tu'utu'uni fakalao' pehē ki he anga 'o e fokotu'utu'u fakangāue' 'a ia 'oku' ne fakamatala'i atu 'a e ngaahi fatongia 'o kinautolu 'oku nau fakamālohi'i 'a e lao fakangāue 'i he tafa'aki' ni 'i he lolotonga' ni mo e kaha'u' pea mo e anga 'a e fokotu'utu'u fakangāue 'i he sekitoa ki he me'atokoni' pehē ki hono fakakau mai 'o e pule'anga', ngaahi poate mo'ui fakafeitu'u' pea mo e ngaahi pule'anga fakakolo'.

Pepa Fika 3: Ngaahi palani ki hono tokanga'i 'o e tu'unga 'o e me'atokoni' 'a ia 'oku fokotu'u atu ai 'a e ngaahi tefito'i me'a 'e ngāue'aki 'e he pule'anga' ki hono fakalao'i 'o e ngaahi ngāue ki he ma'a, malu, mo e hao 'a e me'atokoni' ke fakakau atu 'i he ngaahi polokalama kuo 'osi ngāue'aki ki hano siofi 'o ha ngaahi me'a 'e ala hoko ta'e'amanekina, 'a ia kuo 'osi ngāue'aki pē 'i he tafa'aki fakame'atokoni'.

Pepa Fika 4: Fakahoko hono ngāue'aki 'o e ngaahi palani ki hono tokanga'i 'o e tu'unga 'o e me'atokoni' 'a ia 'oku hā atu ai 'a e anga 'o hono ngāue'aki 'o e ngaahi palani fakangāue ki hono tokanga'i 'o e tu'unga ma'a, malu mo hao 'a e me'atokoni' 'o kau ki ai 'a e lesisita, vakai'i pe 'oku tauhi 'a e tu'unga ma'a, malu mo hao 'oku fiema'u', pea mo hono fakapapau'i 'o e kakai mo e ngaahi kautaha 'oku nau kau ki he ngāue' ni.

Pepa Fika 5: Tā fakafoki 'o ha ngaahi fakamole 'a ia 'oku fokotu'u atu ai 'a e ngaahi tefito'i fakakaukau pea mo e ngaahi founa 'o hano tā fakafoki 'o ha ngaahi fakamole.

Ko e Anga 'o hono Fakahoko mai 'a ho'o Fakakaukau'

'Oku 'atā atu 'a e ngaahi pepa fokotu'u fakakaukau kotoa pē mei' he tu'asila 'o e NZFSA 'i he 'initaneti' (www.nzfsa.govt.nz) pe ko ha'o fetu'utaki atu ki he telefoni ta'etotongi 'a e NZFSA ko e 0800 NZFSA 1 (0800 693 721).

Īmeili ki he info@nzfsa.govt.nz

Ko e ngaahi fokotu'u fakakaukau 'oku paaki pepa' 'e lava ke lī mai ia ki he tu'asila ko eni':

Submissions
Domestic Food Review Policy Group
New Zealand Food Safety Authority
PO Box 2835
WELLINGTON
Īmeili: robbie.thomson@nzfsa.govt.nz
Fax: (04) 463 2501